

GETO-DACII, POPOR ÎN EUROPA ANTICĂ

de VALERIU LEAHU

În planul istoriei universale, dezagregarea și dispariția primei formațiuni economico-sociale — Comuna arhaică — a cumulat procese și fenomene desfășurate concomitent și conexas, soldate — printr-un unic dar deosebit de complex mecanism al diviziunii activităților socio-umane — cu două urmări fundamentale : de o parte, dispariția egalitarismului gentilic și, implicit, o tot mai accentuată structurare a colectivităților omenești, pe criterii economice, sociale și politice ; de altă parte, înlocuirea formațiunilor genealogice de conviețuire organizată (cele gentilico-tribale) prin forme comunitare teritorializate (comunități agrare sau de tip urban). Ca atare, disoluția și dispariția Comunei arhaice s-a finalizat — concomitent — prin apariția unei multitudini de organizații statale antice, de o pronunțată diversitate (formațiunile de tip asiatic, grecesc, roman, precum și germanic reprezentând doar prototipurile mai bine studiate), cât și prin formarea — acolo unde au fost întrunite toate condițiile istorice — a unor popoare antice.

Istoriografia modernă a afirmat un interes cu totul deosebit constituirii și evoluției statelor antice... invers proporțional atenției pe care a acordat-o modului de formare a unor popoare ale lumii vechi. În fapt, se constată că investigarea problemei apariției popoarelor e situată prioritar — ca să nu spunem : exclusiv — la nivelul începuturilor Evului Mediu, prilej cu care știința istoriei s-a implicat, tacit sau manifest, în promovarea unor obiective politice ale statelor naționale moderne.

De la o atare orientare istoriografia din țara noastră nu s-a exceptat ; încă studiului formării poporului român i-au fost consacrate energii numeroase — drept este că solicitate și de o anume ambianță politică și științifică — în timp ce, în legătură cu problema de a ști dacă și când au ajuns geto-dacii să alcătuiască un popor, o analiză aprofundată nu s-a întreprins, fapt pentru care și răspunsuri temeinic argumentate, în acest sens, lipsesc.

Simptomatic pentru o asemenea orientare apare faptul că în câteva monografii ample consacrate istoriei și civilizației geto-dacilor, elaborate de Hadrian Daicoviciu¹ și Ioan Horațiu Crișan², problema adusă acum în discuție este, practic, eludată.

Nu mai puțin caracteristică se dovedește împrejurarea că, atunci când, în unele lucrări, geto-dacii sînt totuși definiți ca popor, modul de a expune problema nu apare de natură să o deslușească — uneori nici măcar să o enunțe consecvent. În volumul I al tratatului *Istoria României*, apărut în 1960, pe parcursul celor peste douăzeci de pagini ale capitolului intitulat „Dacia și poporul geto-dac”, colectivitatea autohtonă este designată cînd „populații”, cînd „triburi” — niciodată însă ca „popor”, în înțelesul, declarat și motivat, de categorie istorică

¹ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Edit. Dacia, Cluj, 1972, 416 p.

² Ioan Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, ediția a doua revăzută și adăugită, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1977, 530 p.

constituită³. Mai dificil însă de înțeles și de acceptat apare viziunea lui Constantin C. Giurescu. Considerind că geto-dacii constituiau un popor, istoricul scrie : „Numerosul popor al dacilor era împărțit într-o serie de triburi avind fiecare câte un nume și locuind un anumit teritoriu“⁴. Inspirată, probabil, dintr-o situație existentă în Roma regală, unde triburile Ramnes, Tities și Luceres alcătuiau așa-numitul „populus romanus“, aprecierea nu are în vedere, întâi, că realitatea din orașul de pe Tibru este cu totul deosebită de cea adusă acum la discuție ; în al doilea rând, că poporul, ca formă istorică de comunitate umană, se exclude structural și temporal față de trib ; în fine, că referitor la daci, se infirmă una dintre trăsăturile fundamentale ale categoriei istorice „popor“ : comunitatea de teritoriu.

Probleme ale constituirii și evoluției geto-dacilor ca etnos sînt analizate de Alexandru Vulpe în studiul „Puncte de vedere privind istoria Daciei preromane“, publicat recent⁵. Realizînd, după opinia noastră, o viziune pe deplin logică asupra procesului de devenire etno-culturală desfășurată în spațiul carpato-danubiano-pontic, din neolitic pînă într-a doua epocă a fierului — evoluție petrecută „de la diversitate la unitate etno-culturală, desigur și lingvistică“⁶ ; sau, într-o altă formulare și referitor la un alt plan al dezvoltării, „de la individualismul tribal, prin intermediul formelor unional-tribale, la aspectele prestatate din epoca premergătoare lui Burebista“⁷, Alexandru Vulpe reliefează, în același cadru, caracterul profund autohton și lipsit de cezură al acestei evoluții. Inexplicabil însă, cercetătorul oprește aici analiza, pentru a formula următoarea concluzie : „...începînd din prima jumătate a mileniului al II-lea și pînă la cucerirea romană din anul 106 e.n., spațiul carpato-dunărean a fost locuit în principal de un singur popor, care, în ultimii 500 de ani ai istoriei sale, ne este cunoscut sub numele de geți și de daci“⁸. Credem că nici o atare încheiere nu poate fi, măcar de-a întregul, acceptată, cîtă vreme forma istorică de comunitate umană designată prin termenul „popor“ este, în bună măsură, suprapusă unei societăți evoluînd încă în structurile tribale, proprii Comunei arhaice.

Neîndoielnic, în investigarea procesului de formare a popoarelor antice, dificultățile întîmpinate sînt, mai întîi, de ordin teoretic — ele provenind din absența unor criterii clare și ferme pentru a defini categoria istorică în discuție. Marx și Engels nu au abordat pe larg problema ; numai în *Originea familiei, a proprietății private și a statului* găsim cîteva notații. Dintre acestea, reținem că la Atena, „în locul unei simple uniuni a triburilor“... „avu loc contopirea acestora într-un singur popor“⁹, și, de asemenea, că, în planul universal al istoriei străvechi, după o evoluție a uniunilor de triburi, a devenit necesară, „contopirea lor, iar odată cu aceasta și contopirea teritoriilor care le aparțin într-un teritoriu comun al întregului popor“¹⁰. Mai departe, cercetătorul care studiază formarea categoriei istorice „popor“ nu mai are de ales, în stadiul prezent, decît între un concept derivat prin restricții la definiția dată de Stalin națiunii — pus în circulație de istoricul sovietic Rîbakov¹¹ — și formulări de tipul acelor care se întîlnesc și în manuale românești de materialism istoric¹². Extrăgînd din toate acestea ceea ce apare ca

³ *Istoria României*, I, Edit. Academiei, București, 1960, p. 257 și urm. (capitol redactat de C. Daicoviciu).

⁴ Constantin C. Giurescu, *Formarea poporului român*, Edit. Scrisul românesc, Craiova, 1973, p. 43.

⁵ Cf. „Revista de istorie“, tom 32, 1979, 12, p. 2261—2284.

⁶ *Ibidem*, p. 2268.

⁷ *Ibidem*, p. 2269.

⁸ *Ibidem*, p. 2265.

⁹ K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, vol. II, București, 1952, p. 240.

¹⁰ *Ibidem*, p. 285.

¹¹ B. A. Rîbakov, *Problema formării poporului vechii Rusii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin*, in „Studii“, VI, 1, 1953, p. 163—164.

¹² *Materialism istoric*, manual, Edit. Politică, București, 1967, p. 200—202.

numitor comun, se dovedesc definitorii pentru categoria „popor” următoarele trăsături : însușirea de a constitui o formă de comunitate umană ; în al doilea rând, de a se situa, în scara istoriei, indiferent de loc și de timp, întotdeauna dincolo de structurile gentilico-tribale, proprii primei formațiuni economico-sociale, Comuna arhaică, iar din această cauză, caracterizându-se și prin natura antagonistă a relațiilor dintre membrii comunității ; de asemenea, însușirea pe care o are categoria „popor”, de a fi produs istoric, rezultat din natura anumitor relații de producție ; în al patrulea rând, de a constitui o formă a conviețuirii sociale (de grup) unitară prin comunitatea de teritoriu, de limbă (cu particularități dialectale) și de cultură materială și spirituală (cu aspecte regionale).

În legătură cu mecanismul sau căile prin care apare și se dezvoltă forma de comunitate umană de tipul „popor”, se reliefează — din întreg ansamblul mutațiilor care caracterizează dispariția și depășirea orînduirii Comunei arhaice — cu deosebire rolul următoarelor situații-factori : evoluția în condiții de stabilitate și echilibru, timp îndelungat pe unul și același teritoriu, a unor uniuni de triburi, pe ansamblu înrudite ; apariția și consolidarea formațiunilor comunitare teritorializate ; înmulțirea populației, care, rămasă în același larg teritoriu, dezvoltă din așezările-mată, altele, așezări-„roi” ; activarea contactelor dintre grupurile umane, în funcție de satisfacerea unor necesități crescînde de materii prime, pentru desfășurarea producției de mărfuri, pentru utilizarea unor puncte sau zone comune de tranzit etc. ; pe plan social, apariția și activitatea formațiunilor prestatale și statale, consolidînd unitatea — în proces de formare — a poporului ; pe plan lingvistic, adoptarea de către populația dintr-o întreagă unitate teritorială a limbii vorbite de formațiunea cea mai numeroasă, mai dezvoltată și mai activă ; în cadrul culturii materiale, generalizarea cit mai multor forme sau tipuri exprimînd valențe de ordin etnic, așa cum este, de pildă, ceramica ; în fine, în sfera vieții spirituale, substituirea de către una sau cîteva divinități a multitudinii de zeități perpetuate din stadiul evoluției tribale.

În privința unor criterii de fixare a „momentului” sau, mai bine spus, etapei în care un popor apare deja conturat ca formă istorică de comunitate umană, reținem îndeosebi opinia lui Boris Ribakov, după care un singur nume colectiv dat unei mase de populații de către diferiți vecini poate fi un indiciu de constituire a aceor populații într-un popor. Istoricul sovietic mai făcea, în 1952, următoarea precizare : „nu este suficient ca numele colectiv să apară numai la unul din popoarele învecinate. În cazul acesta se întîmplă deseori ca numele unui trib, care era cel mai apropiat, să se extindă asupra unei regiuni mai mari, locuite, poate, chiar și de triburi neînrudite. Numai în cazul cînd numele colectiv poate fi urmărit la popoare vecine cu diferite limbi și îndepărtate unul de altul și cînd el s-a fixat în etnonimia triburilor limitrofe ale acestui grup putem vorbi despre nașterea poporului”¹³. O asemenea condiționare, eficientă pentru marcarea etapei de constituire a popoarelor la începutul Evului Mediu, nu poate fi însă absolutizată în studierea formării popoarelor din antichitate. Cunoșcînd proveniența și natura informației scrise de care dispunem, criteriul propus de Boris Ribakov, adoptat, devine inoperant.

Asociînd premiselor de ordin teoretic enunțate documentația arheologică și istorică existentă — de altfel, bine cunoscută — se poate, credem, încerca — fie, chiar, într-o viziune ipotetică — răspunsuri la problema de a ști dacă și cînd au ajuns geto-dacii să evolueze în structurile proprii formei de comunitate umană denumită „popor”.

Cînd izvoarele antice scrise îi menționează, și astfel creația lor materială și spirituală, arheologic surprinsă, obține identificare etnică, geto-dacii se găsesc răspîndiți pe spațiul carpato-danubiano-pontic. Limitele acestui spațiu — înțeles ca imensă vatră etno-culturală — se conturează odată cu perioada mijlocie a epocii bronzului (începînd de pe la 1700 î.e.n.), cînd se formează și vor evolua statornic culturile de tip Monteoru, Wietenberg, Otomani, Suciu, Vatina, Periam-Pecica,

¹³ B. A. Ribakov, op. cit., p. 165.

Giula Mare, Verbicioara, Tei etc.¹⁴. Cine sînt purtătorii acestor aspecte culturale ? Geți, presupun unii¹⁵, proto-traci, consideră alții¹⁶; traci, afirmă mulți dintre cercetătorii problemei¹⁷. Traci, opinăm și noi, ținînd seama de următoarele considerente : menționînd acest mare conglomerat de populații în veacurile VIII—VII î.e.n., poemele homerice înregistrează în fapt, cum s-a stabilit, o îndelungată tradiție și încorporează creații mai vechi — după unii autori, datînd chiar din veacul al XII-lea î.e.n.; din perioada mijlocie a epocii bronzului configurația etno-culturală a spațiului carpato-danubiano-pontic evoluează în deplină continuitate, chiar în condițiile preliminarilor continentale ale marilor migrații egeice; la nivelul de evoluție în care se află societatea umană străveche, reprezentat de epoca bronzului și perioada timpurie a primei epoci a fierului ritmul ascensiunii este încă lent, acumulările au loc pe durate mari; diferențierea între prototraci și traci nu exprimă decît trepte calitative în devenirea unuia și aceluiași etnos, etape în cadrul unuia și aceluiași proces — de formare a tracilor.

Totul ne îndreptățește să afirmăm că, în epoca bronzului, dezvoltarea populațiilor autohtone din spațiul carpato-danubiano-pontic era departe de a constitui o formă de comunitate umană de tip „popor“; și poate fi considerat certitudine că stadiul de evoluție era cel caracterizat prin structuri gentilico-tribale avansate incluse în forme unional-tribale. Nivelul forțelor productive, mărturiile de care dispunem și care dovedesc că — deși unele categorii sociale (luptătorii, de pildă) prind să se contureze — egalitarismul gentilic este încă nedepășit; diferențierile cultural-etnice pregnante și bine fixate teritorial — toate obligă la o asemenea încheiere. Nu-i însă mai puțin adevărat că, în acest cadru istoric și etnic-cultural, înrudirea tuturor grupelor de populații este evidentă — ceramica și numeroasele plăci de cult ca și mărturiile legăturilor pe care aceste populații le întrețin constituind argumente ce nu se pot omite. Ni se pare, de aceea, firesc și necesar ca, pentru tema în discuție, să adoptăm opinia recent formulată de Alexandru Vulpe, după care, „cel puțin opt din culturile perioadei mijlocii a bronzului romănesc (...culturile Monteoru, Tei, Verbicioara, Vatina, Periam-Pecica, Otomani, Wietenberg și Suciu) alcătuiau un grup de culturi cu limbi înrudite, avînd aceeași religie“¹⁸. Și Alexandru Vulpe afirmă în continuare: „Difuzarea accelerată, în cursul secolelor XIV—XIII î.e.n., a elementelor de cultură materială de la o comunitate la alta, apariția în aceeași perioadă a unor fenomene sincretice implică cu siguranță contacte din ce în ce mai frecvente între membrii acestor comunități, respectiv o circulație mult mai intensă în cuprinsul întregii arii sud-est europene, fenomen care putea favoriza impunerea unei limbi unice, cu alte cuvinte generalizarea unuia din cele opt idiomuri ce se vorbeau în epoca bronzului. Așa putem să ne imaginăm geneza limbii dace...“¹⁹.

Dacă acceptăm o relație directă, o intercondiționare între dezvoltarea ce are loc în planul culturii materiale și spirituale a populațiilor străvechi și evoluția de ordin etnic și lingvistic suportată de acestea; și dacă, astfel, convenim că, atunci cînd, pe fondul și peste ariile unui conglomerat de culturi individualizate, dar înrudite se formează, prin creștere organică, un mare complex cultural, mai mult sau mai puțin unificator, un atare fenomen reflectă și altul, similar, etnic și lingvistic, în acest caz trebuie să considerăm transformările care au dus la crearea civilizației Hallstattului timpuriu din spațiul carpato-danubiano-pontic, un moment important în procesul formării etnosului geto-dac.

Cu privire la acest din urmă fenomen istoric și cultural, cercetările recente au reliefat constituirea prin jurul anilor 1200 î.e.n. (sau imediat ulterior acestei date) a două întinse grupe de populații, cărora le corespund două mari complexe culturale, ambele ocupînd în timp întreaga perioadă timpurie a primei epoci a

¹⁴ Cf. Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Edit. Academiei, București, 1978, p. 15—169.

¹⁵ Alexandru Vulpe, op. cit., p. 2265.

¹⁶ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 144.

¹⁷ Sebastian Morintz, op. cit., p. 13.

¹⁸ Alexandru Vulpe, op. cit., p. 2268—2269.

¹⁹ Ibidem, p. 2269.

fierului, durînd aşadar pînă prin anii 800 î.e.n. Unul este aşa-numitul complex cu ceramică canelată, format între Tisa şi Munţii Apuseni şi în sectorul sudic al Dunării mijlocii; celălalt — complexul cu ceramică imprimată, constituit în genere pe cursul Dunării de jos, din zona Porţilor de Fier pînă în Dobrogea²⁰.

Trei împrejurări se cer subliniate în legătură cu ambele complexe: înfi, că ele iau naştere în principal pe fondul autohton al unora dintre culturile epocii bronzului; apoi, că, fiecare din ele, individualizat fiind, este strîns înrudit cu celălalt, încît formează laolaltă un bloc etno-cultural; în fine, că, pe fondul unitar al culturii fiecăruia, nu lipsesc aspectele particulare, locale²¹.

În viitoarea migraţiunilor egeice, care în veacul al XII-lea tulbură regiunile est-sud-estice ale Europei, inclusiv cele carpato-danubiano-pontice, grupări de populaţii din cadrul celor două complexe culturale menţionate migrează. (S-au relevat, de pildă, pătrunderi ale populaţiei cu ceramică canelată în Moldova, sau prezenţa unor grupuri cu ceramică imprimată plecate de pe Dunăre şi ajunse pe Nistrul mijlociu, pentru a nu mai vorbi de deplasarea unor triburi hallstattiene timpurii carpato-dunărene pînă în nord-vestul Asiei Mici²²). Esenţială şi decisivă însă apare împrejurarea că marea masă a purtătorilor celor două complexe culturale strîns înrudite cantonează în spaţiul carpato-danubiano-pontic, fiecare extinzîndu-se în jurul ariei-nucleu de formare şi evoluînd acolo statomnic: unii în principal în Transilvania şi Banat, ceilalţi, cu deosebire în Dobrogea şi de o parte şi de alta a cursului inferior al Dunării. Cine sînt creatorii acestor două complexe culturale?

Este pe cît de tulburătoare, pe atît de ademenitoare ipoteza potrivit căreia am putea vedea în purtătorii complexului difuzat la Dunăre pe geţi, iar în cei populînd cu deosebire Transilvania şi Banatul pe daci. Este posibil ca intervalul de timp dintre veacul al XII-lea şi pînă prin al VI-lea să fi constituit perioada de consolidare etnică şi lingvistică a celor două grupe de populaţii, înrudite prin fondul comun tracic. O atare evoluţie va fi mers, după cum ar putea-o proba cultura de tip Basarabi — din păcate, deocamdată, mult prea puţin cunoscută —, pe direcţia atenuării, măcar în unele zone, a particularităţilor regionale, spre o mai pronunţată apropiere, consolidare a trăsăturilor comune de ordin etnic, cultural şi lingvistic a populaţiilor carpato-danubiano-pontice. Pe ansamblu, o atare evoluţie a putut înregistra şi momente de slăbire a ritmului, a intensităţii, influenţată, de pildă, în zona dintre Balcani şi Dunăre, de subordonarea geţilor faţă de regulatul odris; de deplasarea, în condiţii încă neclare, a centrului de greutate a locuirii geţilor din cimpia Dunării către dealurile subcarpatice; sau de stabilirea pe pămînturile dacilor din centrul Transilvaniei a purtătorilor grupului cultural Ciurbrud.

Oricum, în ipoteza formulată, sîntem înclinaţi a vedea ca o primă etapă decisivă a procesului propriu-zis de constituire a geto-dacilor într-o formă de comunitate umană de tipul popor, structurarea, în spaţiul carpato-danubiano-pontic, prin individualizare din fondul imensei mase tractice, a celor două grupări etnice şi lingvistice strîns înrudite — geţii şi dacii, la începutul primei epoci a fierului, iar apoi, evoluţia lor pe direcţia treptatei sudări într-o etnie unică, timp de — opinăm noi — aproximativ opt secole, pînă prin veacul al IV-lea î.e.n., cînd, credem, de asemenea, procesul formării poporului geto-dac intră într-o etapă nouă.

Aceasta — de a doua — este şi etapa finală, ea durînd pînă către sfîrşitul sec. II—începutul sec. I î.e.n. La capătul ei, aspectele regionale încă bine conturate ale culturii geto-dace dispar, pentru a face loc unei civilizaţii unitare pe întreg spaţiul carpato-danubiano-pontic²³. Astfel, la finele acestei etape, două dintre trăsăturile definitorii ale categoriei istorice de tip popor: comunitatea de teritoriu şi comunitatea culturală apar realizate la geto-daci — pe asemenea temeiuri putînd presupune existenţa şi a celei de a treia trăsături specifice: comunitatea de limbă.

²⁰ Sebastian Morintz, în „Revista de istorie”, tom. 30, 1977, nr. 8, p. 1481.

²¹ Cf. Emil Moscalu în *Thraco-Dacica. Recueil d'études à l'occasion du IIe Congrès International de Thracologie*, Bucureşti, 1976, p. 77—86.

²² Sebastian Morintz, *loc. cit.*

²³ Mircea Babeş, *L'unité et la diffusion des tribus gèto-daces à la lumière des données archéologiques (IIe siècle av. n. è. — Ier siècle n. è.)*, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie* (Bucureşti, 4—10 septembre 1976), II, Bucureşti, 1980, 7—23.

Ea este, de altfel, atestată în sec. I î.e.n. prin bine-cunoscuta relatare a lui Strabon : „Dacii au aceeași limbă ca și geții“²⁴.

A doua etapă, finală, se individualizează ca atare prin condițiile istorice deosebite în care s-a desfășurat și care au accelerat formarea poporului geto-dac. Avem în vedere acele fenomene sau laturi ale dezvoltării istorice, care, în ansamblu, definesc etapa decisivă a dezagregării și dispariției Comunei arhaice în spațiul carpato-danubiano-pontic și dintre care, avînd răsfrîngerii directe asupra procesului de formare a poporului geto-dac, relevăm : 1. Constituirea comunităților agrare teritorializate. Atestate la geto-daci — poate (numai după cîțiva cercetători²⁵), la sfîrșitul sec. I î.e.n., prin oda 24 din „Carmina“, cartea a III-a, a lui Horațiu ; sigur în sec. al II-lea î.e.n., prin borna de hotărnicie a proprietății Messiei Pudentilla²⁶ ; și ținînd seama că comunitățile teritorializate se nasc și se dezvoltă din cele genealogice dezagregate²⁷ — procesul trebuie situat în sec. IV—I î.e.n., cînd ansamblul tuturor transformărilor de ordin economic și social atestă destrămarea structurilor gentilico-tribale. 2. Activarea deosebită a contactelor dintre grupurile umane, dintre indivizi și pe ansamblul masei de populații geto-dace datorită economiei bănești — atestată la geto-daci prin cele aproximativ 500 descoperiri de monede izolate și tezaure. 3. Înmulțirea populației autohtone din spațiul carpato-danubiano-pontic, confirmată de creșterea densității așezărilor geto-dace, începînd din a doua jumătate a sec. al III-lea și îndeosebi în sec. al II-lea î.e.n. O atare creștere a densității reflectă oricum și procesul de destrămare a așezărilor de tip gentilic și fixarea la sol a unor grupuri umane pe criteriul teritorialității. 4. În fine, constituirea la geto-daci a unor forme de organizare cu caracter social-politic înglobant, de largă cuprindere demografică și teritorială, care, prin aceasta, contribuie la accentuarea procesului de unificare pe toate planurile, a populației.

Cum pot, sau, mai bine spus, cum trebuie definite aceste forme de organizare ? Răspunsul interesează direct studiul formării poporului geto-dac, deoarece, cum am văzut, tezele cu care operăm sînt următoarele : poporul este o comunitate umană istoricește constituită, ulterior comunităților genealogic-familiale structurate pe formula gîntă-trib ; statul influențează în sens pozitiv procesul de formare a poporului, prin extinderea și exercitarea autorității unice pe un larg teritoriu, asupra unor populații unite și printr-o singură organizare.

Izvoarele narative, epigrafice și numismatice au transmis numele unor conducători geto-daci — termenul utilizat pentru a-i designa pe aceștia fiind, cum se știe, acela de „basileus“, tradus în românește prin „rege“. Formațiunilor conduse de aceștia li s-a spus multă vreme și uneori li se mai spune și acum „regate“. Marea majoritate a cercetătorilor consideră aceste regate uniuni de triburi²⁸ de democrație militară. Alți cercetători, mai recent, nu ezită să le considere state²⁹. În funcție de poziția adoptată putem trage și concluzii corespunzătoare privitoare la modul și măsura în care formațiunile în discuție au influențat procesul de formare a poporului geto-dac. În ce ne privește considerăm că așa-numitele

²⁴ Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, *Izvoare privind istoria României*, I, București, Edit. Academiei, 1964, p. 239 (Strabon, *Geografia*, VII, 3, 13).

²⁵ Mihail Macrea, *Procesul separării orașului de sat la Daci în Studii și referate privind istoria României*, partea I-a, București, Edit. Academiei, 1954, p. 138 ; A. Bodor, *Contribuții la problema agriculturii în Dacia înainte de cucerirea romană. Problema obștilor la daci*, în SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 253 și urm.

²⁶ I. I. Russu, *Un litigiu de hotărnicie în Scythia Minor*, în SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 75 și urm.

²⁷ Henri H. Stahl, *Teorii și ipoteze privind sociologia orînduirii tributare*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1980, p. 69—70, 172.

²⁸ Pentru exemplificare, opiniile a doi reputați istorici români : D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ediția a II-a, 1967, p. 172, 210 ; Radu Vulpe, *Getul Burebista, conducător al întregului neam geto-dac*, în *Studii și comunicări*, Pitești, p. 53.

²⁹ Lucian Roșu, *Considerații cu privire la structura societății dacice înainte de Burebista*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor“, 3, 1978, p. 52 ; Maria Chițescu, *Moneda getică de tip Inotesti — Răcoasa din așezarea de la Dulceanca II, jud. Teleorman*, în SCIV, 2, 30, 4, 1979, p. 504.

„regate“ din istoria geto-dacă a veacurilor IV—II î.e.n. nu erau nici uniuni de triburi de democrație militară, dar nici state, ținând seamă de următoarele :

1. Acceptarea tezei că, în perioada la care ne referim, geto-dacii trec la organizarea în comunități agrare teritorializate nu mai oferă loc existenței structurilor gentilico-tribale. Putem admite reminiscențe ale formelor vechi de organizare, dar esența relațiilor sociale nu mai poate fi privită ca cea proprie Comunei arhaice.

2. Economia bănească, atestată la geto-daci începând cu sec. al IV-lea î.e.n. și pe care Engels o consideră „absolut incompatibilă“ cu orînduirea gentilică³⁰, susține de asemenea depășirea de către geto-daci a structurilor gentilico-tribale, care stau la baza uniunilor de triburi.

3. În același sens, al depășirii egalitarismului gentilic și coeziunii genealogic-familiale, pledează stratificarea socială, care se adîncește la geto-daci începând cu sec. al IV-lea î.e.n. Documentația de care dispunem atestă sigur existența aristocrației militare, a cetelor de luptători, agricultorilor, meșteșugarilor și negustorilor, iar în planul așezărilor — diferențierea din masa acelora cu caracter rustic, a unor centre economice și politico-militare care evoluau către un caracter urban.

4. În mod deosebit trebuie avută în vedere instituirea la geto-dacii din perioada veacurilor IV—I î.e.n. a relațiilor de ordin tribal, care, constituind formă de exploatare, „nu se poate asimila cu cea a comunei primitive“³¹. Atare relații sînt atestate, în perioada în discuție, la populații vecine cu geto-dacii și aflate într-un stadiu de dezvoltare întrutotul asemănător. La scitii conduși de Saitapharnes relațiile tribale sînt confirmate prin decretul olbian în cîntea lui Protogenes³², iar la traci menționate de Tukidide, Diodorus Syculus³³ și Polibiu³⁴. Dar și la geto-daci modul de exploatare tribal este atestat prin jurul anilor 200 î.e.n., prin decretul histrian în cîntea lui Agathocles, fiul lui Antiphilos³⁵; iar pentru sec. I e.n. ar putea fi eventual dedus dintr-un fragment extras din „Antichități iudaice“ ale lui Josephus Flavius³⁶.

5. În sfîrșit, credem că pentru a preciza caracterul formelor de organizare social-politică a geto-dacilor în perioada sec. IV—II î.e.n. trebuie ținut seama de împrejurarea următoare :

Istoricii marxiști n-au renunțat și nu au temeiuri să abandoneze teza lui Marx după care formele de suprastructură reflectă și apără relațiile sociale din care s-au dezvoltat, căroră le corespund. Pe această bază s-a putut, nu odată, ca structura economico-socială a unei societăți vechi să poată fi precizată studiind caracterul și funcțiile formelor de suprastructură, îndeosebi politică. Dar, în lumina acestei teze, putem constata că „regatele“ geto-dace practică războaiele soldate cu acapărare de teritorii și bogății ; că ele recurg la luarea de ostateci (Zalmodegikos) și robi (relatează Ovidiu) ; că ele practică modul de exploatare tribal (Rhema-xos) ; că în virful ierarhiei acestor „regate“ se situează o aristocrație care a ajuns în posesia unor însemnate bogății — cum atestă grupul mormintelor „princiare“ —, cu alte cuvinte putem constata că „regatele“ geto-dace, ca forme ale suprastructurii politice, reflectă și promovează relații de inegalitate economică și socială și de exploatare.

Și atunci : dacă obștile geto-dace au luat istoricește locul triburilor, dacă formele de organizare inter-comunitare, asociate pe baza egalității de statut — cum erau uniunile de triburi —, sînt acum înlocuite prin forme de organizare supra-comunitare, în care o autoritate centrală este extinsă și impusă (nu unor triburi) unor comunități agrare teritorializate (desigur, libere, acestea) ; și dacă această autoritate centrală, separată de procesele de producție, își extrage veniturile prin

³⁰ K. Marx, F. Engels, op. cit., p. 241

³¹ Miron Constantinescu, *Despre formațiunea social-economică tribală* (apud Henri H. Stahl, op. cit., p. 27).

³² Cf. D. M. Pippidi, op. cit., p. 174.

³³ Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, op. cit., p. 77, (Tucidide, *Istoriile*, II, 97, 3/1 p. 191 ; Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, XII, 50, 1).

³⁴ Polibiu, *Istoriile*, IV, 45, 7—8 (D. M. Pippidi, op. cit., p. 173—174).

³⁵ Cf. D. M. Pippidi, op. cit., p. 191 (traducerea epigrafei) și urm. (comentarii).

³⁶ Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, Gheorghe Ștefan, op. cit., p. 413.

exploatarea tributală a comunităților dintr-un larg teritoriu; și dacă în acest fel ne apar așa-numitele „regate” geto-dace, le mai putem considera pe acestea uniuni de triburi, fie și de democrație militară, raportând realitățile și organizarea lumii geto-dace din sec. IV—II î.e.n. la realitățile și formele de organizare proprii Comunei arhaice? Un examen al faptelor, în viziunea în care am încercat să o facem aici, se poate opune.

Este foarte probabil că dispunem de suficiente temeiuri pentru a aprecia că structurile și funcțiile, îndeosebi cele interne, ale acestor „regate” prefigurează — pun în mișcare în stare embrionară, am spune — norme de organizare și atribuții proprii unor formațiuni de tip statal.

Nu putem considera, în opinia noastră, aceste „regate” nici state, fiind reținuți de absența, în cadrul lor, a unei forțe publice bine constituite și net diferențiate, separate de masa populației (situația din formațiunea condusă de Dromichaies putînd apărea clară în această privință), precum și de inexistența unei structuri sociale corespunzătoare, cît și a mărturiilor organizării interne proprii statului — de pildă, celula condus de Burebista.

Pentru a defini „regatele” geto-dace din perioada sec. IV—II î.e.n. nu ni se pare utilizabil, operant, conceptul de „democrație militară” deoarece: — întâi, Engels, care a elaborat noțiunea și a explicat-o, a legat instituția de uniunea de triburi și evoluția acesteia; în al doilea rînd, pentru că conceptul nu exprimă exact caracterul și poziția istorică a democrației militare și natura relațiilor sociale corespunzătoare ei decît doar pentru o perioadă limitată din evoluția ei, respectiv perioada în care structurile gentilico-tribale și egalitarismul gentilic sînt încă nedepășite.

În consecință, cu privire la „regatele” geto-dace din perioada secolelor IV—II î.e.n., ținînd seama de realitățile de ordin economic și social din care se dezvoltă și cărora le corespund; ținînd seamă de funcțiile pe care le îndeplinesc și de poziția istorică pe care le dețin — pentru a le defini propunem conceptul „formațiuni politico-militare prestatale”.

Revenind acum la problema formării poporului geto-dac, putem crede că atare formațiuni, cu caracter înglobant, unificînd sub o unică autoritate centrală teritorii întinse și mase mari ale populației geto-dace, au constituit un factor pozitiv de înfrîurire a procesului etnogenezei pe care o discutăm, laolaltă cu ceilalți factori care au acționat, în aceeași direcție, în intervalul sec. IV—II î.e.n.

Un atare rol pozitiv va fi acționat încă cu mai multă intensitate, consolidînd comunitatea etnică geto-dacă, pe timpul, în hotarele și sub autoritatea larg-unificatoare a statului făurit de Burebista și condus de el și de urmașii săi pînă la Decebal.

Și dacă e să dăm crezare relatărilor lui Cassius Dio — știînd că el prezintă evenimente al căror martor nu a fost și că și-a extras informații din surse mai vechi — va trebui să admitem că, măcar în sec. I al erei noastre, geto-dacii ajunseseră și la utilizarea de către toți a unui etnonim comun; fapt care este considerat de specialiști drept indiciu puternic, decisiv marcant al constituirii unei populații în comunitate de tip „popor”. Ne amintim, Cassius Dio afirmă: „eu îi numesc daci, așa cum își spun ei înșiși...”³⁷

Poate fi încă un semn, încă un argument că unul dintre cele mai vechi popoare apărute pe harta Europei era de-acum constituit.

LES GÉTO-DACES, PEUPLE DE L'EUROPE ANTIQUE

R é s u m é

Un peuple, c'est une forme historique de communauté humaine, constituée après la désagrégation et la disparition de la première formation socio-économique, la Commune archaïque. Les principaux traits caractéristiques du „peuple” sont: la position historique située entre la tribu (l'union tribale) et la nation; la nature

³⁷ Ibidem.

antagoniste des relations entre ses membres ; la communauté de territoire, langue (avec ses particularités dialectales) et de culture, matérielle et spirituelle (avec ses aspects régionaux).

Une première étape du processus de formation du peuple géto-dace est marquée par la constitution, pendant la période ancienne du premier âge du fer (après 1200 av.n.è.), des deux grands groupes ethniques apparentés : les Gètes et les Daces. L'expression archéologique de ce processus est concrétisée par les deux ensembles culturels hallstattiens anciens : celui de la céramique aux cannelures (diffusée principalement en Transylvanie et Banat) et l'autre, de la céramique imprimée (dispersée sur la vallée du Danube y compris la Dobroudja). La constitution graduelle d'un ethnos unique (où on note encore la présence de certains aspects régionaux) des deux groupes — les Gètes et les Daces — paraît être reflétée par l'ensemble culturel de Basarabi, des VIIIe—VIIe siècles av. n.è. La première étape de la formation du peuple géto-dace a duré approximativement jusqu'au IVe siècle av.n.è. La deuxième étape de ce processus a duré jusqu'à la fin du IIe siècle ou au début du Ier siècle av.n.è. Quand celle-ci prend fin, les aspects régionaux assez bien contourés, de la culture géto-dace disparaissent, pour faire place à une civilisation unitaire sur toute l'étendue de l'espace carpatho-danubien-pontique. Donc à la fin de la deuxième étape (fin du IIe siècle-début du Ier siècle av.n.è.) deux des traits caractéristiques pour la catégorie historique de „peuple” — communauté du territoire et la communauté culturelle sont déjà réalisées chez les Géo-Daces. Le troisième trait spécifique — la communauté de la langue est attestée au Ier siècle av.n.è. par l'affirmation de Strabon : „Les Daces ont la même langue que les Gètes”.

Pour le Ier siècle n.è. l'affirmation de Dion Cassius : „moi, je les appelle Dace puisque c'est comme ça qu'ils se nomment”, prouve l'existence d'un nom commun et l'utilisation de celui-ci par tous les Géo-Daces de l'espace carpatho-danubien-pontique.

Les formations politico-militaires qui ont précédé la création de l'Etat, datées aux IVe—IIe siècles av.n.è. et puis l'Etat dirigé par Burebista et ses successeurs ont eu une influence positive dans la formation et la consolidation de l'ethnos géto-dace.